

เครื่องจักสาน เครื่องมือทำมาหากิน และของใช้ในชีวิตประจำวัน

งานจักสานอาสา

1. ประวัติความเป็นมาของงานจักสานอาสา

ความเป็นมาของงานจักสานและงานจักสานอาสาตำบลโพหัก จังหวัดราชบุรี มีดังนี้

1) งานจักสานเกิดจากความจำเป็นในการดำรงชีวิต ในอดีตชาวโพหักส่วนใหญ่จะทำนา เมื่อว่างเว้นจากการทำนาจึงใช้เวลาว่างในการประดิษฐ์จักสานสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ โดยนำวัตถุดิบจากธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ มาสานจนกลายเป็นรูปทรงของภาชนะที่ต้องการเช่น กระบุง สำหรับใส่ข้าว กระบุงลัด ใช้ตวงข้าว กระบุงโกย ใช้โกยข้าว กระจาดสำหรับหาบหรือหิ้ว กระบายสำหรับใส่ของเบ็ดเตล็ด กะโล่สำหรับใช้มัดข้าว กระดั่งใช้ปิดกระจาดหาบอีกที พ้อมภาชนะใส่ข้าว ฝาชีสำหรับครอบอาหาร กระเพาะสำหรับใส่ข้าวเปลือก สุ่ม ช้อง ลอบ สำหรับเป็นอุปกรณ์จับปลา เป็นต้น

2) งานจักสานอาสาเป็นขั้นตอนหนึ่งของประเพณีแต่งงาน เมื่อชายหญิงคู่หนึ่งตกลงปลงใจว่าจะใช้ชีวิตร่วมกัน ฝ่ายชายจะส่งเจ้าแม่ไปสู้ออกและเมื่อฝ่ายหญิงตอบรับการหมั้นหมายจึงเกิดขึ้น ก่อนที่จะถึงการแต่งงาน ซึ่งกินเวลานานข้ามปี เป็นช่วงเวลาของการ“อาสา” คือ การที่ทั้งสองฝ่ายปฏิบัติภารกิจใดๆ ให้แต่ละฝ่ายพึงพอใจ ส่วนใหญ่มักเป็นการปฏิบัติของฝ่ายชายโดยเฉพาะการ“ขันอาสา”ทำข้าวของเครื่องใช้ตามฤดูกาลกำนัลแก่ฝ่ายหญิงตลอดจนลงแรงช่วยฝ่ายหญิงทำงานในนาและงานบุญ ในการทำงานจักสาน ฝ่ายชายจะนำไม้ไผ่สีสุกมาผลิตเป็นเครื่องใช้สอยให้กับฝ่ายหญิง ฝ่ายชายจะทำความประณีตบรรจงเพื่ออวดโชว์ฝีมือให้ผู้อื่นได้พบเห็น และทำให้ฝ่ายหญิงเกิดความภาคภูมิใจภาชนะที่ทำได้แก่ กระจาดอาสา ไม้คานอาสา งอบอาสา กระบุงอาสา ตะกร้าอาสา

3) งานจักสานอาสาเกิดจากความรักของชายหนุ่มที่มีต่อหญิงสาว เป็นความเพียรพยายาม ความอดทนของฝ่ายชายในการทำเครื่องใช้ไม้สอย ให้ฝ่ายหญิงไว้ใช้งาน หรือสวมใส่เพื่อความสวยงาม เช่น งอบอาสา

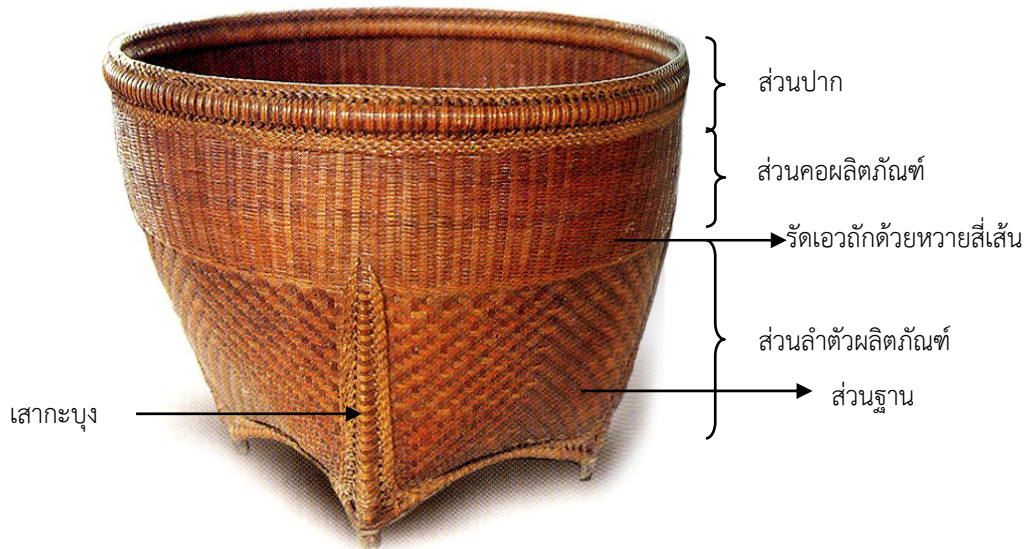
4) งานอาสาแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้นำความจริงใจของฝ่ายชายที่มาสู้ออกฝ่ายหญิงเป็นสิ่งดีงาม เบื้องต้นของการสร้างครอบครัวให้มั่นคงแข็งแรงด้วยชายคนที่จะมาเป็นผู้นำครอบครัวในอนาคตได้ผ่านการพิสูจน์ให้เห็นน้ำใจ นิสัยใจคอ พฤติกรรมและยังเป็นเหมือนกุศโลบายให้ทั้งสองฝ่ายได้รู้จักซึ่งกันและกัน

2. รูปแบบเครื่องจักสานอาสา

รูปแบบเครื่องจักสานที่พบได้แก่ กระบุงอาสา ตะกร้าอาสา กระจาดหาบอาสา กระโล่ กระจาด กระเดียด งอบอาสา

1) **กระบุงอาสา** กระบุงอาสา เป็นหัตถกรรมเครื่องจักสานที่สานด้วยไม้ไผ่ทำขึ้นเพื่อใส่ข้าวของเครื่องใช้ไปนา ใส่เมล็ดข้าวเปลือก ต้นกล้าและใช้ตวงข้าวเป็นต้น ลวดลายที่ใช้จักสาน ได้แก่ ส่วนคอสานเป็นลายไหลขัดทึบเพื่อความแข็งแรง ระหว่างการต่อลายจะใช้หวายสีเส้นถักเป็นเกลียวโดยรอบเรียกว่า รัตเอาแล้วจึงสานลายตีคว่ำที่ส่วนลำตัวของผลิตภัณฑ์ ตกแต่งด้วยลายขอบปากด้วยลายสันปลาช่อนด้านบน ด้านข้างขอบเป็นลายยายจูงหลาน และถักลายเกล็ดปลาที่ได้ขอบปาก ด้วยหวาย 5 เส้นเพื่อเพิ่มความคงทน

ของเครื่องจักสาน ส่วนของกันเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ใต้กันจะใช้ไม้ไผ่เหลาเป็นแท่งกลมปลายแหลมสอดรองเป็นกากบาทเพื่อให้กันกระบุงมีความแข็งแรงมากขึ้น

กระบุงอาสา

ที่มาของภาพ: เบญจา ลิขิตยั้งวรา

2) ตะกร้าหิ้วอาสา เป็นหัตถกรรมเครื่องจักสานที่สานด้วยไม้ไผ่ทำขึ้นเพื่อใส่ของหิ้วไปตามที่ต่างๆหรือใส่ขนข้าวไปทำบุญที่วัด ลวดลายที่สานเป็นลายไหลซัดทึบหรืออาจจะเป็นลายผสมก็ได้เพื่อให้มีความแข็งแรงลวดลายตกแต่งที่ขอบปากมัดด้วยเส้นหวายเป็นลายมัดหวายคู่เป็นช่วงแต่มีความถี่มากกว่า กระบุงตกแต่งด้วยลายขอบปากด้วยลายสันปลาช่อนด้านบน ด้านข้างขอบลายยายจูงหลาน และถักลายเกล็ดปลาที่ใต้ขอบปากด้วยหวาย3เส้นเพื่อเพิ่มความคงทนของเครื่องจักสาน ส่วนของกันเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส หูหิ้วใช้หวายทั้งเส้นมัดขดยึดเกาะอย่างแน่นหนา โอบไปรับน้ำหนักที่กันตะกร้า ด้านมือจับ ผูกหวายเป็นช่วงๆเป็นลายมัดหวายคู่ และตกแต่งด้วยลายสันปลาช่อนด้านบน

ตะกร้าหิ้วอาสา

ที่มาของภาพ: เบญจา ลิขิตยั้งวรา

3) **กระจาดหาบอาสา** เป็นหัตถกรรมเครื่องจักสานที่สานด้วยไม้ไผ่ใช้เป็นคู่มือสาแหรกที่ทำด้วยหวายทั้งเส้นรองรับ ต้องใช้ร่วมกับไม้คานสอดในส่วนบนของสาแหรกเป็นห่วงวางบนบ่าเพื่อแบกข้าวของไปไร่ไปนาหรือใส่สำหรับอาหารไปทำบุญที่วัด การสานลวดลายกระจาดอาสาสานด้วยลายตาฉลว มีลักษณะโปร่งเป็นตาหกเหลี่ยมทั้งใบ ตกแต่งที่ขอบปากด้วยหวาย ผูกขอบปากด้วยลายมัดหวายคู่และสานเป็นลายเส้นปลาซ่อน ด้านข้างขอบปากสานเป็นลายยายจูงหลานและเพื่อความแน่นหน้ายิ่งขึ้นใต้ขอบปากสานเป็นลายเกล็ดปลา ส่วนล่างใช้หวายสามเส้นซ้อนกันเฉพาะมุมทำเป็นฐาน ส่วนกันเป็นรูปทรงหกเหลี่ยม ใต้กันจะใช้ไม้ไผ่เหลาเป็นแท่งกลมปลายแหลมสอดรองเพื่อให้กันกระบุงมีความแข็งแรงมากขึ้น

กระจาดหาบอาสาพร้อมกระโละและไม้คาน
ที่มาของภาพ: เบญจา ลิขิตยิวรา

4) **กระโละอาสา** เป็นหัตถกรรมเครื่องจักสาน ที่มีลักษณะเหมือนกระดังแต่ขนาดจะเล็กกว่า ใช้สำหรับวางบนปากกระจาดหาบไว้วางของเช่น สำหรับกับข้าวเวลาไปทำบุญที่วัด ใส่ของหาบไปทุ่งนา เป็นต้น ขนาดของกระโละจะขึ้นกับกระจาดหาบ เวลาช่างจักสานหรือว่าที่เจ้าบ่าวจักสานจะสานให้เป็นชุดเพื่อให้เจ้าสาวได้ใช้ทั้งคู่ รูปทรงของกระโละเป็นทรงกลมลวดลายที่ใช้สานจะมีหลายลายตามความเหมาะสมหรือความสามารถของผู้จักสานได้แก่ ลายสอง ลายสาม ลายดีคว่ำ ลายดีหงาย การตกแต่งขอบปากเช่นเดียวกับกระบุงและกระจาดหาบซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของจักสานอาสารบ้านโพธิ์หัก

กระโละ
ที่มาของภาพ: เบญจา ลิขิตยิวรา

5) ตะกร้าเขี่ยนหมากอาสา เป็นหัตถกรรมเครื่องจักสานที่มีรูปทรงรูปไข่หรือวงรีมีฝาปิด สำหรับใส่ข้าวของเครื่องใช้ของสตรีทำหน้าที่เป็นกระเป๋าถือหรือใส่หมากพลูของผู้เฒ่าผู้แก่ส่วนลำตัวสานด้วยลายไหลขัดทึบ ขอบปากตกแต่งด้วยลายมัดหวายคู่และขอบบนตกแต่งด้วยลายสันปลาช่อน ฝาปิดสานด้วยลายสองตกแต่งขอบฝาด้วยลายมัดหวายคู่ หูหิ้วทำด้วยหวายทั้งเส้นตกแต่งลวดลายที่มีมือจับด้วยลายมัดหวายและสันปลาช่อน ก้นรูปทรงเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าสานด้วยลายขัดตาโปร่ง บ้างก็จะสานลายขัดตาทึบแล้วแต่วัตถุประสงค์การใช้งาน

ตะกร้าเขี่ยนหมากอาสา
ที่มาของภาพ: เบญจา ลิขิตยິงวรา

6) กระจาดกระเดียดอาสา เป็นเครื่องจักสาน ที่ใช้ประโยชน์เช่นเดียวกับกระจาดหาบ ต่างกันตรงที่ใช้ใส่แอมแล้วกระเดียดไปไหนมาไหนแทนการหาบ ลวดลายที่จักสานใช้ลายไหลขัดทึบหรือลายสานอื่นๆเช่นลายผสมระหว่างลายตีคว่ำและลายไหลหรือลายสองกับลายไหลเป็นต้น ส่วนปากกว้างและมีการรูปทรงกลม ลวดลายที่ตกแต่งขอบปาก เช่นเดียวกับกระบุงและกระจาดหาบซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของจักสานอาสาบ้านโพธิ์หัก ส่วนก้นของกระจาดกระเดียดมีรูปทรงเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ใต้ก้นจะใช้ไม้ไผ่เหลาเป็นแท่งกลมปลายแหลมสอดตรงเป็นกากบาทที่มุมเพื่อให้ก้นกระจาดมีความแข็งแรงมากขึ้น

กระจาดกระเดียดอาสา
ที่มาของภาพ: เบญจา ลิขิตยິงวรา

7) **งอบอาสา** งอบอาสา เป็นที่บังแดดบังฝนเมื่อเวลาออกนอกบ้าน ปีกกว้างทำให้ปกกันแดดและฝนได้ดี โครงของงอบสานด้วยลายฉลุหรือลายตาชะลอม และใช้ใบลานเย็บทับโครงงอบ ความละเอียดของงอบอยู่ที่ฝีเข็มของการเย็บงอบ เช่น 15 17 19 ฝีเข็ม ส่วนที่สวมศีรษะ เรียกว่า รังงอบสานด้วยไม้ไผ่ซีกเลียดให้เป็นเส้นกลมเป็นลายโปร่งทำให้อากาศถ่ายเทได้ดี ผู้สวมใส่จะไม่ รู้สึกร้อน ปัจจุบันบ้านโพหักไม่มีการทำงอบแล้ว หากต้องการจะใช้ก็จะซื้องอบสำเร็จรูป แล้วนำมาตกแต่งลวดลายการตกแต่งลวดลายภายในโครงงอบจะแทรกกระดาษอังกฤษสะท้อนแสงเพื่อเวลา สวมใส่กระดาษจะสะท้อนแสงเข้าใบหน้าผู้สวมใส่ทำให้หน้าवलนับว่าเป็นภูมิปัญญาของชาวโพหัก ที่ใช้เทคนิคการตกแต่งให้เกิดความพึงพอใจของผู้รับ ส่วนลวดลายที่ขอบงอบ จะใช้เส้นหวายที่ซีกเลียดนำมาสานเป็นลายขัดเพื่อความแข็งแรงและยึดติดตัวงอบกับขอบไม่ให้หลุดง่ายและมีความเป็นเอกลักษณ์และสวยงามยิ่งขึ้น

งอบอาสาด้านนอกและด้านใน
(ที่มาของภาพ: เบญจา ลิขิตยิวรร่า)